

CZU: 378.147-057.875:111

AXIOLOGIE – CADRU DE REFERINȚĂ ÎN FORMAREA ORIENTĂRILOR VALORICE LA STUDENȚI

Zoia GUȚU*, Maia DOHOTARU

*Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice,
Universitatea de Stat din Moldova

Analizei este supusă problema valorilor și formării orientărilor valorice la studenți din diferite perspective: filosofică, psihologică, sociologică, pedagogică. Accentul se pune pe analiza diferitelor clasificări ale valorilor, pe caracterizarea fenomenului de orientări valorice, acceptând latura educațională a acestora. Totodată, sunt analizate pe larg funcțiile orientărilor valorice: expresivă, adaptivă, protejare, cunoaștere, coordonare.

Cuvinte-cheie: *axiologie, valori, orientări valorice, educație axiologică, atitudini, clasificarea valorilor, cultură, pedagogia culturii.*

AXIOLOGY – REFERENCE FRAMEWORK FOR TRAINING VALUABLE GUIDELINES FOR STUDENTS

This article analyzes the issue of values and the formation of value orientations for students from different perspectives: philosophical, psychological, sociological, pedagogical. The emphasis is on the analysis of different classifications of values, on the characterization of the value orientation phenomenon, accepting their educational side. At the same time, the functions of the value orientations are expressed extensively: expressive, adaptive, protection, knowledge, coordination.

Keywords: *axiology, values, value orientations, axiological education, attitudes, classification of values, culture, pedagogy of culture.*

Introducere

Problema valorilor a fost și este una dintre cele mai dezbătute și abordate de diferite științe: filosofie, culturologie, sociologie, psihologie, pedagogie etc.

Abordarea filosofică a genezei valorilor a apărut în secolul IX, având denumirea de „axiologie” (grec.: *axia – valoare, logos – învățare*), iar primele studii cu referire la valorile general umane erau realizate de către gânditorii din Epoca Renașterii.

Noțiunea *valoare* are un caracter polisemantic. Filosoful rus N.Berdeaev definește *valoarea* ca *esență* și în același timp ca condiție a existenței depline a obiectului [1].

M.Dewey, R.Perry și H.Spencer percep *valoarea* ca niște fapte reale, care au ca sursă interpretări biopsihogene ale nevoilor omului: „orice obiect devine o valoare atunci, când oricare interes, cum și ar fi el, se extinde asupra lui” [2].

De regulă, majoritatea cercetătorilor disting și studiază noțiunea *valoare* din perspectiva dihotomică a binelui și a răului, a adevărului și a nedreptății, a frumosului și a urâtului, ... și explică această noțiune ca un scop generalizator și ca mijloc de atingere a acestora, având în același timp funcția unei „norme” fundamentale.

Psihologii A.Langle și A.N. Leontiev caracterizează „valorile” ca atitudinea omului față de sine, față de viața proprie, datorită căreia valorile pot afecta puternic interiorul acestuia; cu alte cuvinte, valorile se formează în contextul unei culturi și devin importante pentru om, când capătă un sens pentru el [3].

Toți autorii preocupați de definirea valorilor acordă acestora și o dimensiune pedagogică: valorile sunt create prin cunoaștere, iar cunoașterea este educația prin definire. În acest context, C.Cucoș definește valorile ca elemente ale educației morale, ca elemente ale culturii interioare a personalității, care se manifestă prin calități personale și determină atitudinea acesteia față de societate, natură și față de sine însăși [4].

Pe parcursul său istoric conceptul *valoare* a căpătat mai multe abordări de diferite curente și școli științifice.

Concept și abordări

Analiza abordărilor filosofice, psihologice, sociologice, pedagogice ne-a permis să constatăm că *valoarea* reprezintă o noțiune complexă, multinivelară/multiaspectuală care se atribuie existenței umane și nu are delimitări de vârstă, națiune, gender etc. și care, pe de o parte, sunt sociale, iar, pe de altă parte, sunt individuale/personale.

A.N. Leontev consideră că formele de existență și manifestare a valorilor sunt în permanentă interconexiune și constituie sistemul de valori care ghidează comportamentul omului în societate [5]. Cu alte cuvinte, omul trăiește în cadrul acestui sistem de valori. Acest sistem de valori având o configurație distinctă, se caracterizează prin următoarele trăsături: autonomie, stabilitate, obiectivitate.

În literatura de specialitate găsim diverse abordări privind caracterul închis sau deschis al sistemului de valori.

Spre exemplu, H.Rickert afirmă că ordonarea sistematică a valorilor trebuie să aibă un caracter deschis pentru a asigura dezvoltarea culturii. M.Scheller, din contra, susține apriorismul atât al valorii, cât și al ierarhiei valorilor, afirmând că valorile alcătuiesc un sistem închis, în care supremația aparține sacralului [6, p.53]. T.Vianu se pare că a sugerat o posibilă soluție, prin recunoașterea unor clase generale de *valori permanente*, care, cu timpul, se va îmbogăți cu noi forme și conținuturi.

În opinia autoarei I.Gâncu, funcționalitatea sistemului axiologic presupune *continuitatea tipurilor de valori și discontinuitatea conținuturilor lor*, în sensul perenității unei clase de valori și a ritmului de mișcare, constituire și funcționalitate a fiecărei valori. Fiecare epocă dispune de un potențial uman care facilitează o anumită dezvoltare culturală, dar care nu este lineară sau automată.

Constatăm că valorile, ca entități semantice, conțin atât termenii, cât și semnificațiile ce le corespund. Constanța termenilor se datorează caracterului constant al tipurilor de situații sau procese. Astfel, termenii care desemnează *valori* se preiau de la generație la generație, continuă să exprime aceleași tipuri de valori și se modifică ori de câte ori apar noi criterii sau reguli de evaluare.

Această situație este semnalată de numeroase studii realizate de antropologi, sociologi și psihologi, la fel și de tratatele de etică și estetică.

Lumea valorilor ca realitate axiologică, socioculturală implică atât sensurile multiple ale preocupărilor despre valoare, cât și problematica complexă a *dimensiunilor* acesteia.

Analizând variate accepțiuni și note atribuite dimensiunilor valorii, am acordat prioritate *proprietăților valorilor*, despre care în literatura de specialitate întâlnim numeroase interpretări și diverse opinii. Soluția alternativă este propusă de Van Deth Scarborough și Jagodzinski, care constă în identificarea acelor proprietăți asupra cărora există un minim consens între cercetători. Reieșind din acest criteriu, distingem următoarele proprietăți ale valorilor: 1) caracterul latent; 2) faptul că sunt concepții asupra dezirabilului și se raportează la scalele ierarhice de preferințe; 3) posedă relativă stabilitate; 4) se manifestă prin comportamente, atitudini, opinii; 5) determinarea socială a valorilor. Recunoaștem totuși că niciuna dintre aceste trăsături nu atrage un consens absolut [Apud: 7, p.7]. În concepția cercetătoarei T.Callo, caracteristicile fundamentale ale conceptului de valoare sunt *generalitatea și centralitatea* în universul simbolic al societății și în structura personalității [8, p.180].

În opinia noastră, faptul că valorile *nu pot fi direct observate* reprezintă caracteristica cea mai semnificativă a valorilor, dar și principalul obstacol în studiul acestora. Caracterul incomensurabil al valorilor presupune doar o cunoaștere preponderent calitativă, de recunoaștere a tipului de valoare care se raportează la o anumită realitate. Valorile nu pot fi reduse la indicatori cantitativi, ci doar la unele aspecte ale gradului de conformare la un cod – etalon al valorii respective. A doua trăsătură acceptată este constituirea lor în *concepții despre dezirabil*, ceea ce presupune o preferință inconștientă, dar rațională, transpusă în comportament.

Valorile implică de asemenea componente de natură: *cognitivă* – presupun identificarea alternativelor posibile; *evaluativă* – aprecierea alternativelor în raport cu preferințele valorice; *afectivă* – relaționarea emoțională; *volitivă* – raportarea la o dorință de ordin cultural, moral, spiritual etc.; *comportamentală* – formează intenția spre un anumit comportament.

Stabilitatea valorilor ca trăsătură este greu de demonstrat empiric. Considerăm că situația ar fi diferită, dacă se vor evalua valorile în paralel cu sistemele de valori ale societăților. Orice schimbare pornește de la scara preferințelor, reflectată în opinii, mai apoi în atitudini, care, la rândul lor, se reflectă asupra comportamentului. Integrate în sisteme de valori, orientările valorice nu se schimbă ușor.

Stabilitatea este ideea principală în teoria valorilor a lui G.Hofstede. Argumentele lui G.Hofstede se referă la faptul că valorile nu se modifică în timp, deoarece sunt un dat cultural intrinsec, iar stabilitatea valorilor dominante este asigurată de instituțiile de stat [9; 10, p.14].

Această viziune vine în contradicție cu abordarea postmaterialistă a lui R.Inglehart. Astfel, în societatea contemporană, orientările valorice suferă modificări importante: toleranța înlocuiește normativismul, se acceptă diferențele și cunoașterea celorlalți. Se observă o orientare spre criticism și reflexivitate, deci ierarhiile valo-

rice își pierd importanța și cedează locul orientării spre egalitatea valorilor, autoexprimarea, autorealizarea și prețuirea cunoașterii [11].

Relativitatea, în opinia noastră, presupune ideea că structurile valorice își păstrează identitatea doar pe o anumită durată, dar subzistă totuși un nucleu axiologic peren [12, p.21-22].

O altă caracteristică fundamentală a valorii, și anume – cea socială, găsim la mai mulți autori: G.Hofstede, R.Inglehart, Sh.Schwartz, R.Boudon, P.Iluț, P.Andrei.

În privința *dinamicii valorilor sociale* contemporane, P.Iluț identifică trei idei semnificative:

1. Între sistemul valoric al unei societăți și celelalte componente subzistă un *circuit cauzal*. Astfel, valorile postmaterialiste apar doar la un nivel de siguranță economică (Inglehart, 1999), iar practicarea lor are efecte pozitive în planul dezvoltării economice.

2. În cazul valorilor considerate principii generale despre dezirabil, schimbările lor nu înseamnă inovații axiologice, ci restructurări în importanța acordată lor.

3. În ciuda diversității sistemelor de valori, transformarea lor la scara socială nu se face aleatoriu.

În termenii lui R.Boudon, este vorba despre o *irreversibilitate axiologică* [13].

În discursul său valoric, P.Iluț promovează ideea tranziției de la un cod valoric la altul. Autorul presupune existența unui *metacod axiologic*, deoarece are loc situarea individului în sisteme de valori cu grade diferite de generalitate. Socializarea nu este lineară, se produc mutații axiologice și aceasta înseamnă o ambivalență axiologică, fuzionarea tradiționalului cu modernul, dar și o confuzie și stare de contradicție [14, p.65].

Aceste abordări nu ne permit însă să plasăm *geneza și funcționalitatea* valorilor în exclusivitate în contextul condiționărilor sociale. Realizăm o distincție fermă între aspectul genetic și cel funcțional în cazul axiologicului: valorile apar și sunt cauzate de nevoile practice, de acivitatea umană în ansamblu, dar ființează și funcționează ca motive (P.Iluț, Sh.Schwartz), ca principii despre dezirabil (P.Iluț, P.Andrei) sau ca fapte morale (E.Durkheim, M.Weber).

Cu acest prilej, menționăm că valoarea se instituie în cadrele existențiale ale culturii și civilizației, ceea ce determină reunirea obiectivului cu subiectivul, acesta fiind orizontul ontic al creării valorii. Constructul valoric are o existență aparte în lumea omului și a societății, constituind repere pentru creație, dar și „mobiluri adânci pentru forțele esențiale ale omului” [15, p.112].

Asadar, substanța valorii este indispensabil legată de ființa umană, de modul în care este înțeleasă esența acesteia.

Această abordare se axează pe conceptul filosofic, potrivit căruia ființa umană există concomitent în lumea fizicului și în lumea metafizicului, adică a materiei și a spiritului, a sensibilului și a suprasensibilului, care sunt guvernate de principii specifice, respectiv: materia, fizicul – de determinanți, iar spiritul, metafizicul – de autoreflexii [16, p.6].

Diferite abordări de valori, dar și dimensiuni ontologice ale valorii au reluat mai multe clasificări ale valorilor în funcție de anumite perspective și criterii.

Cercetătorul P.Andrei consideră că orice clasificare a valorilor trebuie să servească unei teorii și să conțină judecăți de valoare.

În acest sens, P.Andrei avansează șapte criterii de clasificare a valorilor:

- *valabilitatea*: valori relative și valori absolute, valori obiective și valori subiective;
- *calitatea*: valori pozitive și valori negative, valori scopuri și valori efect;
- *subiectul pe care se centrează*: valori autopatice (pe sine), valori heteropatice (pe altă persoană), valori ergopatice (pe ceva nepersonal);
- *motivul aderării la valori*: valori accidentale, valori tranzitorii, valori propriu-zise ale persoanei;
- *obiectul valorilor*: valori economice, valori etice, valori juridice, valori politice, valori estetice, valori morale etc.;
- *facultățile psihice aferente*: valori sensibile, valori sentimentale, valori cognitive sau intelectuale;
- *sfera de întindere a valorilor*: valori individuale, valori sociale, valori cosmice [17].

La acestea P.Iluț adaugă alte șapte criterii:

- criteriul incidenței asupra comunităților și indivizilor: valori posibile, valori probabile;
- criteriul gradului de manifestare în compartiment: valori potențiale, valori actualizate, valori virtuale, valori operante;
- criteriul locului și rolului în structura mentalității grupale/personale: valori centrale și marginale;
- criteriul spiritualității: valori spirituale;

- criteriul tradiției: valori tradiționale;
- criteriul modernității: valori moderne [18].

Altfel spus, o valoare rezultă din personalitatea individuală sau din societate. După acest criteriu, P.Andrei a distins două clase mari de valori: *valori hiperpersonale*: logice și matematice; *valori sociale*, care le includ pe toate celelalte [19].

P.Andrei menționează că nu a numit personale primul tip de valori, pentru a nu lăsa să se înțeleagă prin personal aportul oricărui element subiectiv. Prin valorile hiperpersonale autorul presupune elementele intelectuale, iar în constituirea lor societatea nu joacă niciun rol. Aceste valori sunt teoretice, apriorice și nu pot fi deduse din experiență. Valorile sociale, în această opinie, au o sferă mai largă, un caracter unitar și „superior indivizilor luați în particular” [20].

Clasificarea valorilor după B.Șerbănescu:

- *valori materiale și fizice*: sănătate, confort, securitate;
- *valori economice*: productivitate, eficacitate;
- *valori morale*: onestitate, echitate;
- *valori sociale*: filantropie, politețe;
- *valori politice/civice*: libertate, dreptate, egalitate, toleranță;
- *valori estetice*: frumusețe, simetrie, armonie;
- *valori religioase/spirituale*: milă, puritate, iubire, iertare;
- *valori intelectuale*: inteligență, claritate;
- *valori profesionale*: considerație, reușită profesională;
- *valori sentimentale*: dragoste [21, p.87].

S.Anisimov structurează valorile astfel: *valorile absolute*, care păstrează oamenii viața, sănătatea, cunoștințele, dreptatea etc.; *antivalori* – degradarea, bolile etc.; *valorile relative* – politice, ideologice, religioase [22].

V.N. Saratovscki clasifică valorile conform tipurilor de activități: *utile* (folos); *cognitive* (adevăr); *manageriale* (ordine); *estetice* (frumoase); *morale* (bunătațe); *creative* (semnificații); *consumatoare* (satisfacție) [23].

M.Rokeach a dezvoltat o clasificare a valorilor în două categorii:

1. *Valori terminale* care reflectă preferințele unei persoane, privind ceea ce vrea să realizeze în viață, obiectivele pe care le urmărește pe întreg parcursul vieții. Aceste valori sunt: *confort, viață captivantă, realizare, pace, frumusețe, egalitate, siguranță, libertate, fericire, armonie, iubire, siguranță națională, mândrie de sine, respect de sine, recunoaștere socială, prietenie adevărată, înțelepciune, plăcere*.

2. *Valori instrumentale* care reflectă mijloacele prin care să fie atinse obiectivele: *ambiiție, receptivitate, competență, veselie, curățenie, curaj, iertare, serviabilitate, onestitate, creativitate, independență, intelectualitate, logică, obediență, politețe, responsabilitate, autocontrol, afecțiune*.

El susține că valorile instrumentale, pe care le definește ca fiind *conduite dezirabile din perspectivă socială*, au capacitatea de a motiva pentru acțiunile de atingere a scopului. Astfel, criteriul operant în problema dihotomiei valorilor devine, în opinia lui M.Rokeach, criteriul scop-mijloc [24].

L.Lavelle clasifică valorile în trei grupe. Prima grupă include valorile care asigură ființarea existențială a omului în lume: *valorile economice și afective*. A doua grupă însumează *valorile intelectuale și estetice*, ce vizează atitudinea omului față de lume. A treia grupă însumează *valorile intelectuale și religioase* și exprimă ridicarea omului deasupra lumii [25, 26]. În axiologia fenomenologică a lui M.Scheller găsim o altă clasificare: *valori superioare și valori inferioare*. Diferența dintre aceste două tipuri de valori rezidă în esența valorilor. Ceea ce face o valoare superioară altelea ține de un act particular al cunoașterii valorii: preferința. Este vorba de o preferință *a priori* independentă de bunuri, adică superioritatea unei valori nu ne este dată „înainte”, ci în preferință. Valorile inferioare sunt mai trecătoare, cele superioare sunt eterne [27, p.97-99; 28, p.140-141].

Multitudinea definițiilor și clasificărilor valorilor este o caracteristică generală implicită a acestora: capacitatea de a reprezenta în totalitatea și în integralitatea sa Ființa umană. În acest sens, *cultura* înglobează/se identifică cu valorile create de omenire. De asemenea, dificultatea de a defini valorile decurge din caracterul lor interdisciplinar: nu există valori pur economice, estetice etc., fiecare tip reprezentând și domenii contingente ale activității și spiritului uman.

Ca și caracteristici definatorii ale valorilor, se disting:

- *caracterul dezirabil al valorilor*: valorile există/se produc ca dorință, ca și calitate proiectată și dorită, deci ca proiecție a viitorului Ființei umane asupra prezentului acesteia;

– *raportarea excursivă la om*: omul este cel care creează valorile sau/și se raportează la anumite lucruri, fenomene, evenimente, idei etc. (= lumea dată omului + lumea dată individului la naștere), imprimându-le astfel calitatea de valoare, de ex.: atitudinea oamenilor față de natură; atitudinea individului față de operele literare;

– *multitudinea și varietatea nedefinită și nelimitată a valorilor*, asociate cu multitudinea și varietatea nedefinită și nelimitată a indivizilor umani, a universului uman, dar și

– *caracterul stabil al valorilor*, ca manifestare a principiului stabilității și continuității lumii și a omului în lume;

– *apropierea* (asimilarea, însușirea) *valorilor determină esențial calitatea individului*: individul se identifică cu propria calitate, adică cu propriile valori, inclusiv cu calitatea de a-și apropria valori, de a se constitui ca ființă desăvârșită – valoarea supremă a ființei umane.

Concluzionând pe marginea clasificărilor valorilor, descrise de Gîncu I., acceptăm ideea lui P.Iluț, conform căreia „elaborarea în sine a unor taxonomii axiologice este puțin profitabilă, reprezentând în mai multe laturi o simplă invenție expresională” [29, p.18-19].

Cercetătorul trebuie să se axeze pe acele clasificări ale valorilor care sunt mai relevante pentru cercetarea dată.

Un alt aspect în cercetarea valorilor ține de conceptul *orientări valorice*, care reprezintă un construct spiritual complicat și îndeplinesc un anumit rol și funcții în comportamentul personalității.

De fapt, cum afirmă psihologii, valorile conștientizate devin *orientări valorice*. Noțiunea *orientări valorice* pentru prima dată a fost aplicată de către sociologul U.Tomas în anii 20 ai sec.XX, care le-a definit ca „*atitudine socială (социальную установку)*” ce reglează/regulează/ gestionează comportamentul omului/individului.

A.G. Zdravomâslov consideră că *orientările valorice* sunt cele mai importante elemente ale structurii personalității, dezvoltate pe parcursul acumulării experienței de viață a individului [30].

V.A. Iadov consideră că *orientările valorice* reprezintă valorile sociale conștientizate și acceptate, devin scopul vieții și mijlocul de bază în atingerea acestui scop, care totodată sunt mecanisme reglatorii ale comportamentului social al individului. Cercetătorul consideră că anume orientările valorice devin criterii în luarea deciziilor în situația alegerilor morale [31].

Create de valorile umane, *orientările valorice* sunt o factură spirituală complicată, îndeplinesc un anumit rol și funcții în structura personalității. Acest fenomen poate fi caracterizat atât prin prisma filosofică și sociologică, cât și prin cea psihopedagogică, apariția conceptului fiind determinată de intersecția acestor științe.

Astfel, psihologii pun accentul pe elementul reglator al comportamentului personalității. Această abordare descoperă mecanismul psihologic intern al orientărilor valorice, locul și rolul lor în motivarea structurii personalității. În această privință, mecanismul funcționării și orientării valorice se bazează mai mult pe factorii emotivi și mai puțin pe cei raționali. O altă viziune leagă orientările valorice de procesele emotive și de cunoaștere, i.e. funcția reglatoare pentru pronosticul comportamentului. În literatura de specialitate sunt analizate și alte funcții ale orientărilor valorice:

- a) *expresivă* – contribuie la autoafirmarea Eu-lui, prevede acceptarea și transmiterea valorilor, individul astfel formându-se ca personalitate;
- b) *adaptivă* – reflectă capacitatea de a satisface necesitățile principale prin acele valori de care dispune societatea;
- c) *protejare* – orientările valorice sunt un fel de „filtre” care permit răspândirea acelor informații ce nu necesită restructurarea întregului sistem al personalității;
- d) *cunoaștere* – orientare spre obiect și căutarea informației pentru păstrarea armonizării interne a personalității;
- e) *coordonare* – aranjarea proceselor psihice, desfășurarea lor în timp și spațiu.

Există și alte funcții, cum ar fi cea de integrare, stabilizare, stimulare, dar menționăm că funcția reglatoare este studiată și acceptată mai mult în literatura de specialitate.

Pe parcursul amplificării preocupărilor despre valoare, s-a conturat tot mai mult *dimensiunea educațională* a acesteia. Relația educație-valoare a apărut în sec. al XIX-lea, s-a maturizat în secolul următor sub diferite școli de axiologie și a debutat prin *pedagogia culturii*, problema principală fiind *devenirea culturală* a omului. Pedagogii europeni L.Volpicelli, M.Debesse, G. de Landsheere și L.d'Hainaut, prin punerea educației în legătură cu valorile culturii, au conceput și au formulat scopurile și conținuturile proceselor educative și ale autoeducației.

Concluzii

Orientările valorice reprezintă o unitate de valori ierarhic interconexe, care direcționează activitatea umană a individului. Cu alte cuvinte, „orientările valorice” sunt reflexii.

Adică, în conștiința individului valorile sunt reflectate ca scopuri prioritare ale vieții, dar și în calitate de indicatori. Ele se realizează în plan dinamic și activ în personalitatea individului. Realizarea lor poate fi manifestată în plan cognitiv, afectiv și comportamental, dar și în domeniul relațiilor interpersonale, în domeniul relațiilor „individ- natură”, în domeniul Eu-lui etc.

Referințe:

1. БЕРДЯЕВ, Н.А. *Судьба России. Избранное*. Ростов-на-Дону, 1997. 256 с.
2. PERRY, R. *Prezent psihosocial tendencies*. London, New York, Toronto, 1929.
3. ЛЕОНТИЕВ, А.Н. *Деятельность. Сознание. Личность*. Москва: Изд-во МГУ, 1971. 204 с.
4. CUCOȘ, C. *Pedagogie și axiologie*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1995. 160 p.
5. ЛЕОНТЬЕВ, Д.А. *Методика изучения ценностных ориентаций*. Москва, 1992. 17 с.
6. SCHELLER, M. *Formalism in Ethics and Non-Formal Ethics of Values* / Trans. M.S. Frings and R.L. Funk. Evanston: Northwestern University Press, 1973.
7. VIDAM, T. *Introducere în filosofia moralei*. Cluj-Napoca: Inter-Tonic, 1994. 203 p.
8. CALLO, T. *Pedagogia practică a atitudinilor*. Chișinău: Litera, 2014. 240 p.
9. HOFSTEDE, G. *Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context*, published in Online Readings in Psychology and Culture, <http://www.ac.wvu.edu/~culture/hofstede.htm>. [Accesat: 28.06.2013].
10. VOICU, B. *Sociologia valorilor*. <http://iccv.ro/valori/texte/valori-cbv,%20v4.pdf> [Accesat: 15.11.2014]
11. INGLEHART, R. *Modernization and postmodernization*. NJ: Princeton University Press, 1990.
12. GÎNCU, I. *Orientările valorice în formarea profesională*: Teză de doctor în pedagogie. Chișinău, 2015. 184 p.
13. ILUȚ, P. *Valori, atitudini și comportamente sociale*. Iași: Polirom, 2004. 256 p.
14. Ibidem.
15. ILUȚ, P. *Structurile axiologice din perspectiva psihosocială*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1995. 160 p.
16. HADÎRCĂ, M.(coord.), PĂSLARU, V., CALLO, T. et.al. *Perspectiva axiologică asupra educației în schimbare*. Chișinău: IȘE, 2011. 180 p.
17. ANDREI P. *Filosofia valorii*. Iași: Polirom, 1997. 240 p.
18. ILUȚ, P. Aitudinea față de valori și imaginea de sine. În: *Probleme sociologice ale tineretului*. Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Seria Sociologia. Cluj-Napoca, 1973.
19. ANDREI P. *Op.cit.*
20. Ibidem.
21. ȘERBĂNESCU, B. *Valorile naționale și educația*. București: Editura Universitară Carol Davila, 2000.
22. АНИСИМОВ, С.Ф. *Мораль и поведение*. Москва: Мысль, 1985. 239 с.
23. САРАТОВСКИЙ, В.Н. *Системный подход к классификации ценностей*. ВНИИ системных исследований. Москва, 1979. 119 с.
24. ROKEACH, M. *The Naturw of Human Values*. New-York, 1973.
25. IVANCIU, C.I. *Ființa și valoarea în gândirea filosofică a lui Louis Lavelle*. București: Humanitas, 1990, p.119-120.
26. LAVELLE, L. *Traite des valeurs*. Vol.II. Paris: PUF, 1951.
27. BOBOS, A. *Filosofia contemporană. Orientări și tendințe în filosofia nemarkistă din sec. XX*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1980. 242 p.
28. BOBOS, A. *Etică și axiologie în opera lui M.Scheller*. București: Editura Științifică, 1971. 246 p.
29. ILUȚ, P. *Structurile axiologice din perspectivă psihosocială*.
30. ЗДРАВОМЫСЛОВ, А.Г. Этнополитические вопросы и динамика национального самосознания. В: *Высшее образование сегодня*, 2003, №5, с.34-42.
31. ЯДОВ, В.А. *Социальные и социально-психологические механизмы формирования социальной идентичности личности*. Москва: Мир России, 2007, №3, с.12.

Prezentat la 12.12.2017